

Din poveștile aviației române

Autor

Sorin Turturică

editura

Miidecărți

Bragadiru - 2019

CUPRINS

1. Portret de aviator: Horia Agarici.....	7
2. Aeronautica militară română în Bătălia Stalingradului - septembrie-decembrie 1942 -	35
3. ARIPILE LIBERTĂȚII Cum au fugit aviatorii români din „raiul” comunist - patru studii de caz -	75
4. 23 decembrie 1989. Un elicopter la Televiziune.....	97

1

PORTRET DE AVIATOR: HORIA AGARICI¹

In dimineața zilei de 23 iunie 1941, bombardierele sovietice au atacat Constanța, val după val. Prinț-o greșală greu de explicat a generalului Gheorghe Jienescu, comandantul aeronauficiei militare, Dobrogea era, în acel moment, lipsită de aviație de vânătoare. Întâmplător, pe aerodromul Mamaia se afla locotenentul Horia Agarici. El a decolat singur la manșa unui aparat Hawker Hurricane și, întâlnind un grup de bimotoare sovietice, a doborât trei dintre ele. Prin această faptă de arme, Agarici a intrat în legendă, dobândind renumele de „vânător de bolșevici”.

Câteva repere biografice

Pe Horia Agarici comuniștii l-au șters cu buretele. Nu l-au considerat un erou, un ostaș român în anii celui de-al Doilea Război Mondial, pentru că luptase pe Frontul de Est și își câștigase renumele de „vânător de bolșevici”. Dar nici nu l-au închis ca „exponent al forțelor reaționare”, pentru a-l pierde între zidurile temnițelor. Pur și simplu, l-au ignorat. Si el a înțeles că viața sa depindea de anonimatul în care a ales să trăiască. Oficial, între 1945 și 1989, aviatorul Horia Agarici nu a existat! Când, în decembrie 1989, comunismul

¹ O variantă redusă a acestui articol a apărut în Revista HISTORIA, nr. 187 din august 2017.

s-a prăbușit și românii au putut vorbi fără cenzură despre trecut, fostul aviator nu mai era în viață. Murise în 1982...

Și totuși, arhivele au păstrat destule date despre el. Îi găsim numele în jurnale de operații, în rapoarte sau telegrame sosite de pe front și, bineînțeles, în arhiva fostei Securități. De altfel, autobiografia pe care a scris-o pentru a fi studiată de securiști constituie un element de bază al demersului de față. Vom cunoaște un erou care și-a dedicat viața zborului și hainei militare, care și-a pus de multe ori viața în pericol pentru România, dar al cărui destin s-a împletit mult prea des cu nedreptatea și drama.

După tată, aviatorul Horia Agarici provenea din neamul răzășesc al Agârâcilor din Popeștii Vasluiului, neam care, pe la sfârșitul secolului al XVII-lea, a început să acumuleze avere. Cel mai vechi nume pe care îl cunoaștem este un Chirilă Agârâci, pe care domnitorul Gheorghe Ștefan (1653-1658) îl trimite să judece o pricină într-un sat vecin. Strătulat, răzeș și diacon, probabil fiu al lui Chirilă, stăpânește părți de moșii pe la 1700, prin împrejurimi, în Ținutul Fălciiului, la Curteni și Budești. O generație mai târziu, întâlnim un Gligoraș Agârâci (numele este ușor schimbat), „întâiu călăraș de Țarigrad”, ulterior „vornic de poartă”².

Așadar, Gligoraș a ajuns slujitor domnesc, intrând în categoria de jos a boierimii, care avea menirea de a judeca pricinile mai mărunte... Dimitrie Catemir, descriind atribuțiile vornicilor de poartă, ne spune că aceștia „pedepsesc femeile desfrâname, iar pe fecioarele care au greșit cu voia lor sau cu sila poruncește să le cunune cu făptașii, dacă și unul și altul sunt din norod; iar dacă vreuna din părți este de neam boieresc, atunci ei îl înștiințează pe domn și stau alături de domn când acesta șade în scaunul de judecată, poruncesc norodului să tacă și aduc părțile în divan. Când vreunul dintre aceștia zăbovește să vină cu pârâșul, în ziua hotărâtă, înaintea domnului, ei îl scriu în condicile lor. Căci, cine nu se înfățișează la vremea hotărâtă, se face vinovat de nesupunere față de domn și pierde pricina. Pentru asemenea slujbe, vornicii de poartă primesc leafă venitul ținutului Roman”³.

Și după 1800, urmașii lui Gligoraș își scriu numele Agârâci, dar la 1846 apare un Dumitrachi Agârâci, care „își are curgerea neamului din veliții boieri ai Moldovei”. Un urmaș al lui Dumitrachi, ar fi, după Iorga, un domn

² Nicolae Iorga, *Neamul Agarici. Razeși fălcieni și vasluieni. Câteva documente*, București, Librăriile Soec & Comp și C.Sfetea, 1914, pp. 4-7.

³ Dimitrie Catemir, *Descrierea Moldovei*, Editura Tineretului, [1965], p. 164.

Respect pentru oameni și cărti

pe nume I. Agarici, care își donează o parte din avere Academiei Române. Iar acesta este chiar bunicul viitorului aviator Horia. I. Agarici a locuit la Roman și a avut trei băieți: Vasile, Ionică și Constantin. Vasile nu a avut urmași. Ionică s-a căsătorit cu Viorica Văsescu, cu care a avut trei copii, dintre care unul, Costăchel, a fost aviator și camarad cu Horia în aviația de vânătoare. Constantin, al treilea băiat, este tatăl lui Horia⁴.

Înainte de a vorbi despre părinții lui Horia, mai trebuie spus că mătușa Viorica Văsescu Agarici (1886-1979) este acea persoană care, în ziua de 3 iulie 1941, a intervenit în sprijinul evreilor (cetăteni români) din Iași, care au fost deportați pe calea ferată către lagărul din Călărași. Drama s-a desfășurat în felul următor: la momentul intrării României în cel de-al Doilea Război Mondial, populația evreiască din Iași a avut mult de suferit (au existat arestări, izbucniri grave de violență și asasinate). Una dintre măsurile luate de autoritățile române a fost evacuarea din Iași a mai multor mii de bărbați evrei pe calea ferată. Victimele au fost îngheșuite în două trenuri de marfă, cu vagoane închise. Un tren a fost trimis către vest, în direcția Podul Iloaiei, iar celălalt către sud. Cum, în acele zile, căile ferate erau foarte solicitate de transporturile militare, trenurile cu evrei au rătăcit mai mult de o săptămână între diferite stații, fără ca celor din interior să li se deschidă ușile. De aceea, cei mai mulți au murit din lipsă de oxigen și apă. Când trenul care se îndrepta spre sud, cu destinația Călărași, a ajuns în gara Roman, a avut loc un episod memorabil. Viorica Agarici, în calitate de președinte al filialei Roman a Crucii Roșii, a insistat pe lângă autotitățile militare și administrative locale și a reușit să obțină ca oamenii din vagoane să fie ajutați. După deschiderea ușilor, s-a constatat că mai erau în viață circa o mie de evrei (mai puțin de un sfert din căți au plecat din Iași). Victimele au fost ajutate (au primit apă și zahăr), iar vagoanele au fost igienizate. Exemplul Vioricăi Agarici a fost urmat și de alte filiale ale Crucii Roșii, care au ajutat evreii până au ajuns la Călărași.

Părinții lui Horia au fost Constantin și Valeria. Mama provenea din familia Rusovici, venită din Serbia și stabilită în Basarabia; în secolul al XIX-lea, familia își schimbase numele în Russo, scriitorul Alecu Russo fiind una dintre rudele Valeriei. Tatăl era proprietarul „moșiei Chilia din [fostul] județ Roman, de pe lângă satul Călugăreni”⁵.

4 Arhiva CNSAS, *Fond Informativ*, Dosar 260089, f. 85.

5 *Ibidem*, ff. 85-90.

Horia s-a născut la 6 aprilie 1911, în Elveția, la Lausanne, pe malul lacului Geneva, unde părinții săi se aflau de mai mult timp pentru afaceri. Ulterior, „prin toamna anului 1911”, familia a revenit în țară. Valeria a murit de Tânără. S-a stins în prima zi a anului 1914, înainte ca Horia să împlinească trei ani, iar moartea mamei pare să ducă și la o ruptură a băiatului de tatăl său. „Am fost crescut la bunica și pe la frații și surorile mamei mele. Cel mai mult am stat la mătușa mea, Amelia Dobrovici – mai trăiește și azi – care a avut o casă la Iași și are, de la soțul ei, o vie de un hecțar și jumătate la Blidari, comuna Cârligele, regiunea Focșani. Copilăria, până la vîrstă de șapte ani, [vîrstă] a intrării în școala primară, am trăit-o aproape numai la țară”, și-a amintit fostul aviator în autobiografia pe care a scris-o în 1953.

După Primul Război Mondial, Horia a ajuns la vîrstă școlară. Primele două clase le-a susținut „în particular”, la Iași. Din cauza unei pneumonii, medicii i-au recomandat să meargă la Brașov, unde a urmat clasa a III-a, „la școala primară de lângă Liceul de fete Domnița Elena”. Vîndecat, a susținut clasa a IV-a tot în particular, la Iași, „locuind iar la mătușa mea, Amelia Dobrovici”⁶.

A mers apoi la Liceul Internat din Iași. Întâlnirea cu aviația a avut loc în anul al II-lea și l-a marcat: „cred că în primăvara anului 1922, apărând o epidemie de conjunctivită în școală, s-au suspendat cursurile, un timp. Cu acest prilej, un grup de circa cincisprezece camarazi trăiam izolați în liceu, dar aveam voie să ne plimbăm prin împrejurimile Iașului. Astfel, am avut parte de două întâmplări care au schimbat viața mea de mai târziu. [Într-o zi] am vizitat aerodromul aviației de război din Iași. După ce am văzut, timp de un ceas, tot ce era pe la hangare și prin fața lor, explicându-ni-se multe lucruri, o întâmplare a făcut să zbor. Un locotenent voinic și glumeț, întrebând *Cine vrea să zboare?* – și întâmplarea făcând să fiu aproape – am sărit sub nasul lui cu mâna ridicată, [strigând]: *Eu!* Cum m-a văzut mai mic de statură – după ce m-a măsurat în glumă – a zis: *Hai și tu!* Si, cu încă doi băieți, ne-a luat într-un avion Breguet-14 în zbor, făcând tot felul de năzbătii ca să ne sperie. Ceea ce pe noi ne-a speriat, dar ne-a și încântat. A doua zi am vizitat Mănăstirea Cetățuia din apropierea Iașului. Trecând printr-un braț mort al râului Bahlui, mi-au alunecat picioarele adânc în niște noroi ascuns sub o față uscată. Mi-am continuat preumblarea cu camarazii până

Respect pentru oameni și cărti

la mănăstire și înapoi, iar a doua zi am căzut bolnav de apă la plămâni. [A fost] atât de grav încât, scăpând foarte greu și foarte slăbit, tatăl meu, care era la București, i-a dat mătușii Amelia bani ca să meargă cu mine la [lacul] Noua, lângă Brașov. Am stat acolo și m-am vindecat în vara aceea, prințând drag, cu acest prilej, de urcatul pe munți, prin sălbăticile naturii, precum și – adânc în mine, fără să știu – o simpatie pentru viața păsărilor, pentru cer și pentru zbor, dar nici nu bănuiam că o să mă tragă ața, mai târziu, să mă fac aviator”⁷.

În toamna anului 1922, tatăl s-a recăsătorit cu Sofia Cernea, fiica unui avocat din București. În acel an, l-a luat pe Horia și l-a dus la o vie de nouă pogoane de lângă Florica, aproape de Pitești, unde era și o căsuță mică, acoperită de șindrilă, „proprietatea mamei mele a doua”. La Florica a rămas un an, „dând clasa a II-a de liceu în particular”. Au urmat „cei mai frumoși ani de liceu”: anii III, IV și V, la „Andrei Șaguna” din Brașov, secția real. „În Liceul Andrei Șaguna am trăit o viață deosebită de ceea ce se obișnuia prin liceele din România de atunci. (...) În acest liceu elevul nu era un fel de mașină de îndesat cărti în cap, trăind – pe el îl privește cum – și considerat ca un fel de ființă ce trebuie ținută mereu la distanță și păzită să nu facă trăznăi. Elevului i se spunea *student* și avea obligații și drepturi sociale, pe care le respecta și care îl punea în rândul oamenilor, ca un viitor om ce va fi și el. Acel ce se dregea din învățătură slabă, acela era ajutat și primea și note mai mari decât merita. Acela care era în pericol să rămână corigent, pe un trimestru numai, era obligat să stea să învețe două ore mai mult ca ceilalți, la internat. Iar internatul nu era un fel de închisoare, ci avea între orele 13.00 și 16.30 timp liber în oraș, pentru toată lumea, afară de ceileneși sau cu vreo purtare ocasională incorectă. În internat nu existau pedagogi, ci locuiau [acolo] trei profesori și cu directorul de internat, profesor și el. Vara erau tot felul de excursii, prin păduri și munți, cu diferite ceremoniale și serbări studențești. Totul concura să trezească în elevi un spirit de răspundere morală și socială”⁸.

Pentru vacanța anului 1924, Horia a consemnat, pe un ton care pare trist: „Vara am stat la părinți, la Sinaia, unde am primit și o bicicletă *Hirondelle*, cu care urcam prin munți și păduri. Restul vieții, în afară de trei uniforme, nu

⁷ Ibidem, ff. 90-91.

⁸ Ibidem, f. 91.

Resam mai primit niciun dar de la părinți". Însemnările din dreptul anului 1926 ne ajută să-i înțelegem mai bine destinul: „în clasa a V-a, am trecut la Secția Reală a liceului, căci aveam tragicere de inimă pentru mașini și motoare, cu toate că nu mă încântau deloc matematicile făcute doar de dragul calculelor, fără a întrevedea serviciul practic al fiecărui calcul. Având unele neînțelegeri cu părinții (căci nu aveam vederile obișnuite și la modă ale tinerilor de atunci – dornici să li se admire mutra și hainele, să se facă caz de ei și să ajungă la ghiftruială prin avere, predicând morala și studiind pungășia denumită pe atunci *Afaceri*) – am trecut prin unele crize sufletești, descoperind că a ieși premiant în școală și un fel de papițoi în viață... nu face nici doi bani... Astfel, m-am pornit, nu numai să învăț carte, dar și să cunosc partea echilibrului sentimental și cultural dintre oameni, fie că era în științe și în obiceiuri, [fie că era] în realizări. Am practicat, în acel an, foarte multe sporturi, în afara de foot-ball, unde era să-mi rup un picior. Am ajuns însă corigent la matematici”⁹.

Examenul de corigență a fost trecut cu succes în toamna anului 1926. Relațiile cu părinții sunt însă tot mai tensionate și, prin urmare, aceștia au decis să-l aducă mai aproape de ei, în București, la Liceul „Mihai Viteazul”. Pentru adolescentul Horia, viața la nou liceu a fost „un adevărat infern moral”. Timp de un an se roagă de părinți să-l lase să-și facă anul VII (ultimul) de liceu la Brașov și, „în urma unor discuții dramatice și pisălogiri”, îi convinge să îi dea acceptul. Pentru ultimul an de liceu, Horia Agarici a consegnat, destul de laconic: „La Brașov, în afara de studiile de liceu, am lucrat ceva literatură și poezii, [am făcut] studii de desen tehnic și am citit și literatură despre ocultism, din toate religiile, timpurile și țările. Am absolvit clasa a VII-a al cincilea, iar la bacalaureat nu m-am prezentat în vară, ci în sesiunea din toamnă, unde am luat astfel primul loc la examen. Visam să fac ingineria mecanică pentru construcția de motoare și automobile. Iar armata să o fac la aviație, cu eventuale țeluri de a ajunge și pilot de vânătoare, rezervist”¹⁰.

⁹ *Ibidem*, f. 92.

¹⁰ *Ibidem*, f. 93.

Respect pentru oameni și cărți

Ofițer de aviație

În 1929, după ce a susținut cu succes bacalaureatul, Horia Agarici se afla în fața marii decizii: drumul în viață! Vedea în jur mulți tineri care se îndreptau spre studiile juridice, pe care ulterior să le folosească drept trambulină spre o viață politică. Era normal... România era în al treilea an al Regenței (regele Mihai era minor), iar jocurile politice – pe cât erau de nocive – pe atât erau de avantajoase pentru cei care știau să se folosească de ele. Agarici era convins că „politica și ziarele mint!”; prin urmare, s-a hotărât să stea departe de ambele. Mai târziu, în anii '50, a scris: „mi s-a întâmplat să aud de la unii tovarăși, fie șefi politici de azi, de pe la raionul Snagov, sau de la cadrele vreunei instituții, unele întrebări de mi s-a oprit mintea în loc. Ca, de exemplu, ce vederi politice aveam în armată sau în război? La mine, armata a fost armată! Iar războiul: război! Nu politică”.

Alegerea pe care a făcut-o, la 18 ani, a fost Politehnica din Timișoara. „În acest fel – a scris Horia în 1953 – am ajuns ca, în toamna anului 1929, să mă prezint la examenul anului preparator la Politehnica din Timișoara – an atunci înființat. Cu aceasta începe viața care a început să mă scoată în lume, cum s-ar spune. (...) La Politehnică am urmat mai cu tragere de inimă părțile de desen și de laborator, sau de calcule legate direct cu experiența. Am dus-o destul de greu. Și, din cauza unor lipsuri materiale, am ajuns la o criză sufletească, în care eram hotărât să intru lucrător în vreo fabrică și să caut să mă suștin singur, pentru a-mi urma astfel studiile”¹¹.

Înainte ca vara anului 1930 să-și intre în drepturi, tatăl lui Horia a sosit la Timișoara și cei doi au discutat serios. Tatăl nu i-a putut promite ajutor, dar i-a dat un sfat: să devină ofițer. Dacă ar fi mers la o școală militară, statul român i-ar fi asigurat cele necesare traiului. Ar fi avut, gratuit, un adăpost, masă și posibilitatea de a studia liniștit, fără grija zilei de mâine. Horia a fost de acord și a decis să dea examen de admitere la Școala de Ofițeri de Aviație de la București, gândindu-se că, după ce ar fi devenit aviator militar, ar fi putut să își reia studiile la Politehnică.

Școala de Ofițeri de Aviație se afla pe Dealul Cotrocenilor, într-o clădire albă, cu două etaje, azi dispărută. Era o instituție înființată în 1924, aviația fiind, în acel moment, o armă Tânără. De altfel, Dealul Cotrocenilor era leagănul aviației militare române. În 1910, zburase acolo, pentru prima dată,

Resp Aurel Vlaicu, cu avionul pe care îl construise pentru Ministerul de Război. Doi ani mai târziu, la 1 aprilie 1912, la Cotroceni s-a înființat prima școală militară de zbor, sub conducerea maiorului Ion Macri, unde se instruiau, pentru brevetul de aviator, ofițeri, reangajați (subofițeri) și militari în termen... Și, tot la Cotroceni, la 20 iunie 1912, a căzut primul aviator român, locotenentul Gheorghe Caranda, devenind prima jertfă a aviației române.

Horia Agarici, deși a fost admis în 1930, a amânat cu un an începerea cursurilor ca elev al Școlii de Ofițeri. Motivul ni-l spune vag: probleme de sănătate¹². Ceva mai mult ne spune despre anii de școală: „după ce am rezistat, cu greu, la perioada de instrucție de infanterie, de probă, cu mare frecuș, până la depunerea jurământului, a urmat un an relativ liniștit, făcând, în vara anului 1932, școala de observatori aerieni (specialiști în informații aeriene obținute de la bordul avioanelor, prin studierea teritoriului inamic – n.a.). (...) Cu acest prilej, comandantul meu de escadrilă de elevi, căpitanul Ionescu-Râmnic, mi-a scris la prima notare că nu mă gătesc destul, că studiez mai mult tehnica și zborul și că vorbesc când nu trebuie. Ceea ce, citind mai târziu, am fost perfect de acord: fără să-mi placă să fiu neglijent, doi bani nu dau pe găteala de ochii lumii, ce m-a interesat am cercetat, ce nu, am dat naibii, și nu am studiat decât atât cât nu am avut încotro (ieșind totuși bine), iar de vorbit când nu trebuie, apoi am vorbit întotdeauna când nu era dreptate sau (vedeam) vreo prostie tehnică să țipe la cer!”.

Date despre Horia Agarici ca elev al Școlii de Ofițeri de Aviație avem și de la Tiberiu Stătescu, coleg de an la Cotroceni și viitor camarad în aviația de vânătoare, în anii celui de-al Doilea Război Mondial. În cartea sa memorialistică, el a scris: „[Agarici] era un tip manierat, fiind crescut cum nu cred că mai putea pretinde altul dintre noi, fapt pentru care era luat în râs; avusesese guvernantă și cunoștea la perfecție limba franceză. Horia Agarici nu se amesteca în treburile altora și, deși scria poezii adevărate, nu lua parte la duelurile noastre ritmate. Nu riposta la ironii și nici chiar la figurile făcute cu intenție rea de către camarazi. Era acoperit cu tot felul de insulте, care de care mai urâte. Era impasibil. Nu reacționa și acest lucru îi enerva teribil de mult pe cărcotași”¹³.

12 Ibidem, f. 97.

13 Tiberiu Stătescu, *Amintiri despre aviație și aviatori*, Brașov, Host Models, 2012, pp. 156-157.